

KRONIKKEN

Abort i 30 år – en dansk succes- historie

af Lisbeth B. Knudsen

Den 13. juni 2003 var det 30 år siden, loven om fri abort blev vedtaget i Danmark. Erfaringerne fra de 30 år viser, at der i Danmark er etableret en generel accept af muligheden for svangerskabsafbrydelse både i befolkningen og hos de politiske partier. I modsætning hertil er abortdebatten i USA præget af ideologisk-politiske reaktioner mod de legale abortmuligheder, personligt voldelige angreb på personale på abortklinikkerne og chikane mod kvinder, der benytter sig af deres fuldt lovlige rettigheder til at få foretaget abort.

I den sammenhæng kan vi i Danmark kun glæde os over den brede konsensus om abortrettigheden. Vi har i de 30 år, siden loven blev vedtaget, ikke oplevet nogle egentlige angreb på abortrettigheden. Derimod udmøntes f.eks. Kristeligt Folkepartis ønsker om at undgå de provokerede aborter i brede politiske forlig om øgede midler til forskning og rådgivningsaktiviteter, som f.eks. Sundhedsministeriets Aborthandlingsplan fra 1999.

Fertilitet og aborter

I flere lande i Europa er der en meget lav, og stadig faldende fertilitet. Der er derfor en stigende bekymring for den aldring af befolkningerne, som de små fødselsår-gange medfører. Danmark – og Norden – er lidt speciel i den sammenhæng, for selvom vi ligger under det, der kaldes reproduktionsniveauet, dvs. at der ikke fødes nok børn til at befolkningerne kan reproducere sig selv, ligger vi alligevel relativt højt set i en europæisk sammenhæng. Det kraftige fertilitetsfald, der satte ind i slutningen af 1960'erne, blev fra begyndelsen af 1980'erne nemlig afløst af en periode med stigning i mere end ti år. I dag ligger den samlede fertilitet, der er et konstrueret mål for hvor mange børn en kvinde får i gennemsnit, på 1,7-1,8 i Danmark. Til sammenligning kan det nævnes, at hver kvinde skal føde lidt over

2 børn, hvis befolkningen i Danmark skal kunne reproducere sig selv.

Vi synes ikke selv, vi har en særlig høj fertilitet, men fra andre lande, f.eks. Italien og Spanien, hvor den samlede fertilitet er på ca. 1 – og fra Japan, som også har en meget lav fertilitet – ser man med undren og lidt misundelse på Norden, for i vores velfærdssamfund kan det åbenbart godt lade sig gøre at have både erhvervsarbejde og familieliv – for kvinder og for mænd. Første fødsel ligger sent, gennemsnitsalderen for kvinder, der får deres første barn, er nu ca. 28 år i Danmark og hver kvinde får færre børn i dag – men der *fødes* børn i Danmark. Vi kan altså et eller andet med det der med børn og familie, kvinder og erhvervsarbejde.

Men hvorfor nu tale om fertilitet, når det skal handle om provokerede aborter? Fertilitetsudviklingen er interessant i sammenhæng med abortudviklingen, fordi den afspejler befolkningens – kvinders og mænds – ønsker om og muligheder for at få børn, hvornår de vil have dem, og hvor mange de får. Denne fertilitetskontrol, denne planlægning af børnefødsler, har vi vænnet os til, og det er en del af vores liv i dag, i det vi kalder det senmoderne samfund, at vi overvejer og planlægger vores liv – også valget af partner, af med-forælder, og dermed om og hvornår vi vil have familieliv med børn.

Denne planlægning praktiseres idag ved hjælp af en udstrakt brug af præventionsmidler og altså også ved muligheden for provokeret abort i tilfælde af et uønsket svangerskab. Svangerskabet kan være uønsket, måske fordi den brugte prævention svigtede, eller måske fordi partneren alligevel ikke vil være eller måske ikke ønskes som med-forælder.

Provokerede aborter og brug af prævention skal betragtes som to sider af samme sag. Under kampen for den fri abort argumenterede man både for adgang til præventionsmidler og adgang til

svangerskabsafbrydelse som positive alternativer til de illegale aborter. Og den positive udvikling, vi har set i Danmark i de provokerede aborter, hænger sammen med, at der også er let adgang til effektive præventionsmidler, og at det er acceptabelt, ja ligefrem anbefalet at bruge prævention, især i one-night-stands, eller hvad man vil kalde de mere løse seksuelle forhold, som forekommer, og som er generelt accepteret i befolkningen. Abortmuligheden bliver i denne sammenhæng en "sidste udvej" og en ekstra sikkerhed for ikke at blive tvunget ind i et uønsket med-forældreskab.

Succeskriterier

Jeg har valgt at præsentere abortudviklingen i Danmark som en succeshistorie, deraf kronikkens titel. Men nu kan man jo anlægge forskellige kriterier for at afgøre, om abortudviklingen er en succes. Jeg vil behandle tre oplagte succeskriterier.

Hvis vi tænker tilbage til tiden før loven blev gennemført, så kan vi liste (mindst) to væsentlige kriterier. For det første at svangerskabsafbrydelser bør ske under betryggende vilkår, og for det andet at vi ønsker at fastholde og respektere kvinders ret til at bestemme selv. Derudover er der det tredje, nyere kriterium, som har været meget fremtrædende i de nyere kampagner, at vi ønsker færre aborter – for de ufødte børns skyld, for kvindernes, og for parrenes skyld og overordnet også fordi det bedste må være et samfund, hvor der er plads til børn i de voksnes liv.

Lad os se på kriterierne et for et. Ud fra det historiske perspektiv har vi fået opfyldt, at svangerskabsafbrydelserne skal ske under *betryggende* vilkår – det er vigtigt stadig at huske på, hvor meget kvinder (par) vil gennemgå, for at undgå at få et barn. Et sundhedsfagligt argument omkring lovens vedtagelse var derfor, at når kvinder åbenbart ville forsøge

at få abort næsten uanset konsekvenserne, så ville det være bedre at sikre, at det kunne ske under sundhedsmæssigt forsvarlige vilkår. At alle har mulighed for at få indgrebet foretaget på et hospital med den standard, der er på danske hospitaler – og gratis – er derfor et stort gode.

Kriteriet om, at vi vil fastholde *kvinders ret til at bestemme* over egen krop, er også opfyldt. Denne problematik var oprindeligt et spørgsmål om at sikre kvinden uafhængighed i forhold til manden, og derfor er abortmuligheden også her en del af en større mosaik. Oversætter vi de gamle formuleringer, så betyder det i dag, at kvinder skal have mulighed for at planlægge deres liv, også med hensyn til familiedannelse og børnefødsler på lige fod med mændene. De skal have samme muligheder som mænd har til at planlægge og styre deres eget liv. Generelt betyder kvindernes øgede uddannelse og deres selvstændighed på arbejdsmarkedet, at de i Danmark i dag ikke er afhængige af at finde en mandlig forsøger. Og abortmuligheden sikrer, at de ikke bindes i et forældreskab med en partner, de ikke ønsker at dele liv og familie med.

De forandrede familieformer, den udskudte familiedannelse (som sagt er kvinder i Danmark idag ca. 28 år, når de får deres første barn), singlelivet med mere eller mindre tilfældige seksualpartnere, det at leve i et eller måske flere parforhold efter hinanden uden at få eller ville have børn – det er et fænomen, der har udviklet sig i de samme 30 år, hvor vi har haft den fri abort.

Et sådant liv er kun muligt, hvis man kan undgå uønskede graviditeter eller/og undgå at føde børnene efter at være blevet uplanlagt og uønsket gravid. Og i den sammenhæng spiller den provokerede abortmulighed sammen med tilgængeligheden af gode præventionsmidler en vigtig rolle.

Samtidig med den lettere adgang til svangerskabsafbrydelse, blev det nemlig også lettere at skaffe og bruge prævention i Danmark. Den lov, som forbød annoncering af præventionsmidler, eksisterede helt op til 1967, men blev dog ikke håndhævet i en årrække. I dag giver abortmuligheden og adgangen til prævention tilsammen en mulighed for at kontrollere fertiliteten, for at planlægge familiedannelsen – at ønske og kunne glæde sig til børnefødslerne og ikke få flere børn, end man kan tage sig af.

Hvis den danske befolkning er så god til at bruge prævention, så kan man med rette stille spørgsmålet om, hvorfor vi stadig har provokerede aborter, når det nu er så let at få fat i prævention, og der bruges så meget prævention?

Og det bringer os så til det tredje succeskriterium, som af mange måske vil blive opfattet som det vigtigste – *vi bør have færre aborter* – og nogen vil endda sige, vi ikke bør have *nogle* provokerede aborter overhovedet.

Her er det danske – og det nordiske – eksempel også en succeshistorie. Den fri abort blev gennemført i Danmark i 1973 – og i de næste par år steg abortraten, dvs aborttallet i forhold til antallet af kvinder i den frugtbare alder (15-49 år). Men fra 1975, hvor der blev foretaget ca. 28.000 aborter, 24 for hver 1000 kvinder, har vi haft et stort set konstant fald både i antal og i raten. I 2002 er der ifølge de foreløbige tal foretaget knap 15.000 abortindgreb, svarende til 12 pr. 1000 kvinder i frugtbare alder, en halvering i forhold til 1975. Der har altså været et konstant fald i abortraten i perioden med mulighed for fri abort.

Hvor langt ned kan aborttallet komme? Hvad skal være målet?

Man kunne f.eks. sætte et mål ud fra de forskellige typer af undersøgelser, der har været gennemført i Danmark, som samstemmende viser, at ca. halvdelen af

de kvinder, der får provokeret abort, har brugt prævention. Ud fra det kunne man forestille sig en halvering af abortraten. Det kunne også være et argument for at få udviklet mere sikre præventionsmidler, for vi ved også, at over halvdelen af de kvinder, der har oplevet præventions-svigt, vælger at få afbrudt graviditeten. En kvinde eller et par, som har brugt prævention, er meget lidt motiverede til at gennemføre en graviditet efter præventionssvigt. Måske er det endda en næsten ukendt partner, for i vores nutidige samfund med de familieforandringer, jeg nævnte tidligere, må vi også huske på, at alternativet til en provokeret abort ikke er, at en familie får endnu et barn.

Ligesom den samlede fertilitet kan man udregne et "samlet aborttal", som hypotetisk angiver, hvor mange aborter en kvinde vil få foretaget i løbet af sin frugtbare alder. Dette tal viser, at knap hveranden kvinde vil opleve en abort, eller sagt på en lidt anden måde, så vil hver kvinde i dag opleve mindre end "en halv abort" i gennemsnit.

Samler vi fertilitets- og aborttallet, betyder det, at i løbet af de 35 år, hvor en kvinde kan blive gravid, vil hun i gennemsnit føde 1,7 barn og gennemgå en halv abort.

En succeshistorie

Succes'en viser sig i et fald i abortraterne i *alle aldersgrupper*, i begyndelsen lidt svagere blandt de yngre kvinder, men selv idag, hvor vi skal helt op omkring 26-27 års alderen, for halvdelen af en generation kvinder har fået (mindst) ét barn, falder abortraten blandt kvinder i tyverne. I gennemsnit er pigerne omkring 16 år ved første samleje, så det lykkes altså, ved brug af prævention og ved muligheden for abort som en sidste løsning, at være seksuelt aktiv i 8-10 år, for kvinder føder deres første barn. Selv teenagerne har mindsket abortraten fra 1976 til 2001 fra

26 pr. 1000 til 14, svarende til et fald på 46 %.

Faldet er også set i alle *områder* af Danmark. Københavnsområdet har altid ligget højest, mens Ringkøbing Amt har været og stadig ligger lavest. På trods af de forskellige niveauer er udviklingen forløbet parallelt i amterne. *Familiemæssigt* ved vi, at det i dag er omkring halvdele af de kvinder, der får abort, som ikke har fået børn endnu. I 1970'erne var to-trediedele kvinder med mere end to børn.

Alt dette og meget mere taget i betragtning, så vil jeg betegne det stadige fald i abortraten som en succeshistorie. Intet tyder på, at abortmuligheden anvendes i stedet for prævention, med derimod som et supplement – som en sidste udvej ud af en umulig situation.

Hvis vi indrager de mere overordnede aspekter, så er det fremført, at netop i befolkninger, hvor den enkelte planlægger og ønsker at styre sit liv, er det endnu sværere at acceptere en uplanlagt børnefødsel og dermed en uønsket graviditet. Derfor vil der være provokerede aborter selv i eller måske *netop* i lande, hvor der bruges meget prævention, hvor befolkningen altså er indstillet på fertilitetskontrol.

Den provokerede abort skal derfor ses som en hjælp – sammen med præventionsmidlerne – til en *positiv familieplanlægning*, og er dermed et gode for kvinder, for mænd og for deres børn. Det at undgå at få uplanlagte børn, ses som en hjælp til at få ønskede børn. "Bestem selv hvornår du vil have børn" hed det i en tidlig folder om svangerskabsforebyggelse.

Vender vi tilbage til succeshistorien – så kan vi konstatere, at indførelsen af den fri abort *ikke* førte til uhæmmet brug af aborten som eller i stedet for prævention. Vi har netop gennemført et nordisk sammenlignende studie, som har vist, at abortraten generelt har været faldende i

alle de nordiske lande i den periode, hvor vi har haft fri abort. Danmark udmærkede sig ved at være det eneste land med et konstant fald blandt teenagere – og her ligger Danmark nu lavere end Finland, som ellers har været berømt for den lave abortrate især blandt de unge.

Hovedformålet med vores undersøgelse var at beskrive lovgrundlaget og de store træk i udviklingen. De nordiske lande betragtes ofte som meget ens, men alligevel har der været nogle lidt forskellige forløb i abortudviklingen. Med det fælles deskriptive studie har vi skabt en fælles vidensplatform, som kan være et første skridt til at identificere, om der har været en specifik udvikling i et eller flere af landene, som kræver en mere analytisk fortsat undersøgelse i jagten på forklaringer, der kan omsættes i forebyggende aktiviteter.

Et eksempel herpå er den stigning i abortraten, der er observeret i Finland blandt de unge i de senere år. Den har fundet sted på et tidspunkt, hvor der har været nedskæringer i skolernes seksualundervisning, og de finske forskere har været bekymrede for udviklingen, efter at de nu i årtier har været berømte for et lavt abortniveau, som er blevet sat i forbindelse med en god oplysende indsats. Den nordiske undersøgelse antydede, at nedskæringerne har haft en effekt i retning af en stigende abortrate blandt de unge, men også, at der bør sættes andre analyser ind for at vurdere effekten af ændringerne.

I Danmark kan vi bruge analysen til at sige, at det går godt i Danmark, og at de unge er gode til at undgå uønskede graviditeter. Men vi kan også bruge den til at huske på, at vi skal fastholde indsatsen omkring oplysningen, for at vi kan fastholde vores stadig faldende abortrate. Og internationalt, hvis vi går uden for Europa, f.eks. til USA, så vi kan vidergive de nordiske erfaringer og påpege,

at når muligheden for legal abort findes side om side med en åbenhed om seksuelle emner og lettilgængelige præventionsmidler, så fører den ikke til uhæmmet brug af abortmuligheden.

For vi kan åbenbart også noget med at undgå uønskede graviditeter her i Danmark.

Denne kronik er udarbejdet på baggrund af et foredrag, jeg holdt på Sex&Samfunds Konference om *Fri abort i 30 år – en succes under pres* d. 12. juni, 2003, kl. 9-13, i Fællesalen på Christiansborg. (Materiale om mødet kan findes på: www.abortnet.dk).

Lisbeth B. Knudsen
E-mail: lbk@socsci.auc.dk